

Источники и литература

1. Якутина О. И. Социально-философское понятие «социальный успех»: методологические сценарии и категориально-парадигмальные схемы анализа / О. И. Якутина // Гуманитарные и социально-экономические науки. – 2011. – № 2. – С.31–35.
2. Лебедев С. Катастрофа успеха / С. Лебедев [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.rusk.ru/monitoring_smi/2008/02/29/katastrofa_uspeha
3. Веблен Т. Теория праздного класса / Т. Веблен. – М. : Прогресс, 1984. – 367 с.
4. Гольберт В. В. От заслуженного успеха к успеху без заслуг – метаморфозы успеха в современной культуре [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [http://www.mion.novsu.ac.ru/ gev/ projects /success/forum/G2](http://www.mion.novsu.ac.ru/gev/projects/success/forum/G2).
5. Mizińska J. Success: a value or a pseudo-value / J. Mizińska // *Filosofija. Sociologija*. – 2007. – Т. 18, № 1. – Р. 17–23.
6. Вейер И. Система и актер. О пользе двух социологических парадигм в объяснении успешной неудачи / И. Вейер // *Современная немецкая социология: 1990-е годы* ; под ред. В. В. Козловского, Э. Ланге, Х. Харбаха. – СПб. : Социол. об-во им. М. М. Ковалевского, 2002. – С. 141–164.
7. Бакштановский В. И. Этика политического успеха : науч.-публицист. моногр. / В. И. Бакштановский, Ю. В. Согомонов, В. А. Чурилов. – Тюмень ; Москва : Центр прикладной этики, 1997. – 747 с.
8. Ярема А. І. Соціологічний аспект сутності феномену успіху / А. І. Ярема // *Шевченківська весна : матеріали Міжнар. міждисц. наук.-практ. конф. студ., асп. та молодих вчених*. – К. : Логос, 2010. – Вип. VIII. – 444 с.
9. Гуссерль Э. Картезианские размышления / Э. Гуссерль. – СПб. : Наука, 2001 – 190 с.
10. Заславская Т. И. Поведение массовых общественных групп как фактор трансформационного процесса / Т. И. Заславская // *Мониторинг общественного мнения: экономические и социальные перемены*. – М., 2000. – № 6 (50). – С. 14–19.

Лебединська Катерина. Специфіка дослідження стратегій життєвого успіху в сільській місцевості.

На сьогодні українська соціологія села потребує нових методологічних орієнтирів та інтерпретацій у її вивченні пояснення сучасної сільської соціальної реальності. Автор робить висновок, що вивчення сільської місцевості доцільно розглядати на мікрорівні через аналіз категорії «стратегія життєвого успіху», виокремлюючи вимірювання ключового поняття «життєвий успіх» на суб'єктивному рівні як оцінку індивідом своєї діяльності й об'єктивному – соціальному – як визнану суспільством. Зі свого боку, реалізація такого дослідження можлива за допомогою якісних соціологічних методів дослідження, зокрема, біографічного інтерв'ю.

Ключові слова: сільський житель, успіх, життєвий успіх, стратегія життєвого успіху, повсякденність, біографічне інтерв'ю.

Lebedynska Kateryna. Research Specificity of Countryside Life Success Strategies. The modern rural sociology of Ukraine needs new methodological guidelines and interpretations in her study to explain the contemporary rural social reality. The author comes to conclusion that the study of the countryside should be considered at the micro level by analyzing the category «life success strategies» if to distinguish the main concept measure of «success life» on a subjective level as an individual evaluation of their activities and objective – social – as recognized by society. Because the process of adaptation to the new environment promotes typical behavioral of life strategies changes, which in turn lead to the transformation of those practices, and accumulating changes in practices – to change the social system. The realization of this project is possible practicing such qualitative sociological research, as biographical interviews.

Key words: peasant, success, life success, strategy of life success, daily life, biographic interview.

УДК 316.64:303.552+303.721

Світлана Сальнікова, Ірина Гончар

Змістова особливість та емпірична інтерпретація патріотичності українців (на прикладі жителів м. Луцька)

У статті проаналізовано особливості формування та прояву патріотичності українців крізь призму соціокультурної спадкоємності. За допомогою концептуалізації поняття «патріотичність» розроблено систему

© Сальнікова С., Гончар І., 2013

емпіричних індикаторів. Апробацію підходу до вимірювання патріотичності населення здійснено на вибірці жителів міста Луцька (N=420, яку репрезентовано за статтю, віком та освітою). Відповідно, основний акцент зроблено на емпіричній інтерпретації їхньої патріотичності (одновимірний аналіз).

Ключові слова: патріотичність, українська патріотичність, концептуалізація патріотичності, державна патріотичність, громадянська пасивність.

Постановка наукової проблеми та її значення нерозривно пов'язані з історією української державності, упродовж становлення котрої формувався особливий менталітет українців. Зокрема, постійне перебування в центрі боротьби між різними державно-політичними полюсами й належність до складу то однієї, то іншої держави деформували національну свідомість і спричинили появу біполярної моделі менталітету українців, що поєднує в собі два типи: лицарсько-козацький та пасивно-споглядальницький¹ [1]. Згодом під гнітом офіційної радянської ідеології нація починає набувати нових ментальних рис – консерватизму та комплексу меншовартості. Іншою причиною є тотальне переслідування й знищення тогочасної культурної еліти як носія цінностей, що передаються з покоління в покоління; це зумовило культурне безпам'ятство сучасного суспільства. «Для того, щоб реставрація культурної пам'яті відбулася, в суспільстві мав би зберегтися соціально престижний прошарок, відповідальний за передачу цієї культурної пам'яті» [2].

Руйнація політичної та ідеологічної систем радянського суспільства знищила систему цінностей радянського патріотизму: у значній частині населення послабилося почуття національної гідності й посилювався комплекс національної неповноцінності [2], сформувалось іронічне ставлення до патріотичності. Труднощі та негативні наслідки реформування супроводжувалися розчаруванням у якостях українців як етносу, нації й зростанням байдужості до історичної долі країни, політичної та громадянської індиферентності. У масовій свідомості закріпились апатія й байдужість, безвідповідальність і недовіра, утилітарне та патерналістське ставлення до держави і її структур. Попри повернення до народних традицій українська ментальність стирається, адже за 20 років незалежності «радянське» в людині не лише живе, а й активно культивується владою, і соціальні механізми майбутніх змін – не громадянські, а совкові: нині обличчя соціуму визначає покоління «справжніх радянських людей» [3].

Отож, формування патріотичності є опорою суспільного й державного устрою, запорукою ефективності функціонування системи соціальних і державних інститутів. Актуальність дослідження патріотичності як соціокультурного концепту з глибоким ціннісним змістом визначається значимістю в перспективі підтримки соціальної ідентичності.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Патріотичність – складне й багатовимірне поняття. Зокрема, А. Герасимова розглядає патріотизм як етнополітичну категорію [4]; В. Руденко – як конкретно історичне поняття [5]; О. Доукіна – як соціально-політичний і моральний принципи; Т. Бутківська – як інтегральну цінність особистісної духовності; І. Ільїн – як духовну основу, коли людина «отожднює ... свій інстинкт з інстинктом всенародного самозбереження» [6, 226]. Деякі автори виокремлюють форму громадянського патріотизму², коли всі українці різні, але водночас рівні й однаково цінні для Батьківщини. В. Липинський уважав, що релігія й патріотизм – цемент духовний і політичний – скріплюють українських людей у боротьбі за власну державу [8]. М. Грушевський підтримував необхідність створення «громадянської релігії» як об'єднуючого фактора єднання українського народу [9, 118–130]. Отож, патріотизм виявляється в «активно-діяльній сомореалізації особистості на благо Вітчизни ... через її духовно-етичну основу ... формує суспільну позицію і потребу в гідному, самовідданому служінні Батьківщині»³ [11, 74].

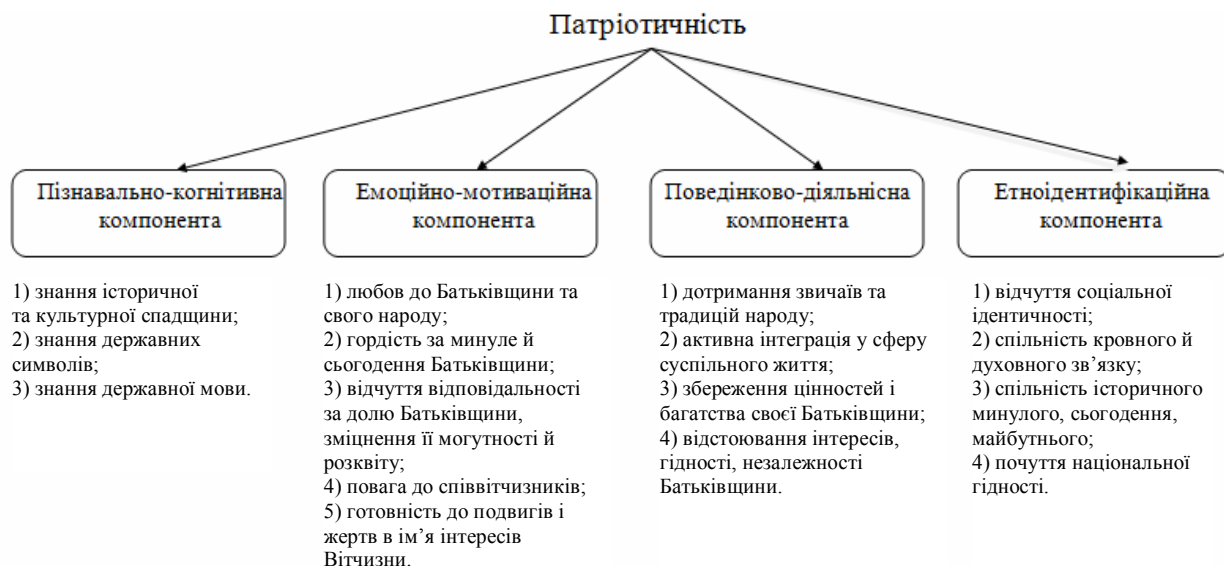
¹ Один проявляється в бунтарстві, готовності до героїчної боротьби за національні цінності та державну самостійність України, інший – в егоцентризмі, байдужості до власного народу та власної держави.

² А. Виршиков і Г. Табатадзе в основу громадянської патріотичності покладають «свободу, рівноправність, почуття причетності до проблем суспільства й держави, громадянську мораль і природну підтримку природних рефлексів: гордість за власну оселю, двір, сусіда, спортивну команду, місто, регіон» [7, 7].

³ А. Лебедев пропонує такі складники патріотичності: (1) шанування місць народження й постійного мешкання як батьківщини, любов і турбота про них, поважання місцевих традицій, відданість цьому місцю. Залежно від особистого сприйняття, інтелектуального розвитку та глибини самосвідомості, межі батьківщини особистості можуть поширюватися від власного будинку до обласних масштабів. Для носіїв вищого рівня

Мета статті – концептуалізація поняття «патріотичність», формування системи емпіричних індикаторів та подальша емпірична інтерпретація патріотичності населення за результатами дослідження, проведеного в м. Луцьку¹.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Аналізуючи теоретичні підходи до трактування патріотизму, вважаємо більш доречним використання терміна «патріотичність» із метою його подальшої концептуалізації, а отже – вимірювання як інтегральної особистісної характеристики, яка включає такі компоненти (рис.1). Проаналізуємо їх.

Рис.1. Структура концепту «патріотичність»

Пізнавально-когнітивна компонента патріотичності. Половина опитаних (47,5 %) байдуже ставиться до історичної спадщини Батьківщини; 15,2 % – історичне минуле цікавить, 26,3 % – швидше цікавить, аніж ні. Зовсім не цікавляться історією України 4 % лучан.

Показниками знання історії України були обрані найбільш значущі події минулого з історії України. Найкраще лучани знають події 1991 та 1933 рр. Прикро, що лише 22,4 % опитаних зуміли зазначити, що в 1937 р. було розстріляно політичних в'язнів.

Таблиця 1

Чи знаєте Ви, що трапилося в Україні у...? (%)

Роки	Подія	Указали подію	Не вказали подію
1933	Голодомор	81,8	18,2
1937	Розстріл політ. в'язнів в урочищі Сандармох	22,4	77,6
1922–1991	Перебування УРСР у складі СРСР	52,1	47,9
1986	Чорнобильська катастрофа	57,1	42,9
1991	Проголошення незалежності України	88,8	11,2
1996	Прийняття Конституції України	59,2	40,8

патріотизму сприйняття Батьківщини близьке до сприйняття держави (вітчизни); (2) повага до предків, любов і терпимість до земляків, бажання допомагати їм й утримувати від поганих вчинків. Вищим показником патріотичних відносин є бажання добробуту всім співвітчизникам, тобто усвідомлення буття суспільства як «громадянської нації»; (3) спрямування діяльності суб'єкта патріотичних відносин на конкретні щоденні справи з покращення стану своєї малої батьківщини, її благоустрою, допомоги землякам, співвітчизникам (від підтримання в охайному стані під'їздів і добрих стосунків із сусідами до розвитку свого міста та країни в цілому [10].

¹ Дослідження проводилося 17–18 квітня 2012 року, вибірка репрезентативна за статтю, віком, освітою (N=420).

На прохання назвати державні символи України 8,2 % опитаних не вказали жодного. Символи називали в такій послідовності: прапор (91,8 %), герб (88,7 %), гімн (74,2 %). Щодо спілкування рідною мовою отримано такі дані: 85 % лучан спілкуються постійно й будь-де виключно українською, 10 % – аналогічно, але російською. Ніколи не спілкуються українською – 3 % лучан, російською – 35 %. Решта спілкуються обома мовами.

Емоційно-мотиваційна компонента патріотичності. Суб'єктивна оцінка патріотичності становить 3,32 бала з п'яти. Це означає, що лучани вважають себе більшою мірою патріотами, ніж ні: із них 11% оцінюють рівень своєї патріотичності як високий, 32 % – скоріше як високий, 14 % – низький, а 4 % лучан не вважають себе патріотами взагалі. Також 67 % опитаних пишуться тим, що вони українці (3 % – «ні», 12 % – «байдуже»).

Загалом гордість за власну країну відчувало 80,8 % лучан, сором – 82 %. Причому тих, хто постійно відчуває гордість за Батьківщину, та тих, хто ніколи, – однакова кількість (по 2,6 %); це надто низькі показники абсолютних проявів відповідної ознаки. Показово, що 51,3 % респондентів обрали середню позицію. Тих, хто постійно відчуває сором за країну (3,6 %), більше від тих, хто постійно нею гордиться (2,6 %)¹.

Таблиця 2

Як часто Вам доводилося відчувати...? (%)

	Постійно				Ніколи	М
Гордість за власну країну	2,6	20,5	51,3	23,1	2,6	3,0
Сором за власну країну	3,6	19,3	37,3	18,1	21,7	2,7

Загалом 53,5% жителів Луцька пишуться культурною спадщиною, 50 % – природними багатствами. Найменше гордості викликає положення України у світовому співтоваристві – лише 20,4 %.

Таблиця 3

Якою мірою Ви як громадянин України пишастесь...? (%)

	Зовсім ні				Цілоком так	М
Історією країни	5,0	7,0	21,0	36,0	31,0	3,81
Культурною спадщиною	2,0	7,1	13,1	24,2	53,5	4,2
Приналежністю до своєї нації	3,0	15,2	20,2	19,2	42,4	3,83
Природними багатствами країни	1,0	12,2	11,2	25,5	50,0	4,11
Становищем у світовому співтоваристві	18,4	21,4	26,5	13,3	20,4	2,96

Питанням «Хто, передусім, повинен сприяти розквіту та зміцненню країни?» передбачалося виявити рівень відповідальності громадян за долю Батьківщини. Основні відповіді розподілилися таким чином: 34 % респондентів зазначило, що відповідальність несе кожен через щоденну працю; 28 % – держава; 17 % – Президент; 12 % – місцеві органи влади; 6 % – народ через громадські організації. Сукупний показник особистої відповідальності (40 %) свідчить про стійкість патерналістських очікувань наших співгромадян.

Питання «Чи доводилося Вам за останні три роки безкорисливо допомагати людям?» репрезентує ставлення респондентів до різних груп суспільства. Звісно ж, найбільше допомагають найближчим людям – родичам та друзям (по 4,3), що пояснюється меншою соціальною дистанцією до них або тіснішими особистісними зв'язками всередині таких груп, з одного боку, а з іншого – ментальністю українців, що проявляється в постійній підтримці членів сім'ї, батьками своїх дітей не лише до повноліття, а протягом життя. Потім – сусідам (3,9) та колегам по роботі (3,8), яким безкорисливо допомагали декілька разів; останні позиції займають незнайомі люди (3,3) й знайомі через Інтернет (2,8).

Перелік усіх виокремлених груп та оцінку готовності жертвувати заради них відображено в табл. 4. Найціннішим – життям – готові жертвувати заради сім'ї родичів і друзів. Найменшу таку готовність можна спостерігати стосовно найбільш дистанційованих груп (європейців, груп за інтересами, до людей, близьких за матеріальним і соціальним статусом). Для мешканців регіону

¹ Серед причин, які викликають гордість, названо світові досягнення українських спортсменів, перемогу України на Євромайдані, Помаранчеву революцію, проголошення Незалежності, природні багатства. Сором у респондентів викликають влада, корупція та низький рівень життя.

готові пожертвувати часом та переконаннями 24,5 % та 19,4 % респондентів, що є меншим, ніж для українців (23,5 % і 14,3 %, відповідно). Це ще раз доводить, що в українців більш розвинені локальна й регіональна ідентичність.

Таблиця 4

Чим Ви готові пожертвувати заради спільноти, до якої належите? (%)

	Нічим	Грошима	Часом	Матеріальним благополуччям	Кар'єрою	Переконаннями	Життям	Важко відповісти	М
Ваша сім'я	0,0	8,2	13,3	11,2	5,1	2,0	53,1	7,1	5,5
Ваші родичі	2,1	16,5	33,0	9,3	1,0	8,2	23,7	6,2	4,2
Ваші друзі	2,0	7,1	39,8	13,3	6,1	11,2	12,2	8,2	4,1
Українці	20,4	12,2	23,5	6,1	4,1	14,3	3,1	16,3	3,2
Європейці	34,0	2,1	24,7	2,1	4,1	14,4	0,0	18,6	2,8
Мешканці вашого регіону	19,4	8,2	24,5	5,1	5,1	19,4	1,0	17,3	3,4
Ваша професійна група	17,5	8,2	33,0	6,2	4,1	15,5	0,0	15,5	3,2
Група за інтересами	19,8	5,2	37,5	6,2	5,2	11,5	2,1	12,5	3,2
Люди Вашого кола (однакового соціального статусу / матеріального достатку)	18,4	9,2	34,7	9,2	3,1	7,1	3,1	15,3	3,0
Люди, близькі за політичними / ідеологічними поглядами, позиціями	24,5	7,1	22,4	4,1	5,1	17,3	6,1	13,3	3,4
Люди однієї з Вами віри	19,4	7,1	21,4	14,3	3,1	14,3	2,0	18,4	3,3
Люди Вашого покоління	21,4	4,1	31,6	5,1	4,1	14,3	5,1	14,3	3,3

На питання «Чи мусить в Україні надалі існувати загальний військовий обов'язок?» категоричні «так» / «ні» отримано від 45 % й 11 % опитаних, відповідно. Середнє значення в 3,8 бала означає, що загалом лучани вважають швидше за потрібне існування такого обов'язку (16 %), але не необхідністю (11 %); нейтральну позицію займають 19 % опитаних.

Поведінково-діяльнісна компонента патріотичності. Аби дізнатися, якою мірою українці дотримуються звичаїв та традицій свого народу, виокремлено основні релігійні обряди й свята. Середнє значення за кожною позицією не нижче 4,4 бала (табл. 5) свідчить, що лучани вважають себе досить релігійними та дотримуються їх усіх, скоріше, за переконаннями, аніж за потреби.

Таблиця 5

Якою мірою Ви дотримуетесь обрядів / християнських свят українського народу? (%)

	Не дотримуюся, бо не вірю	Періодично дотримуюся, але не вірю	Як коли, але мені байдуже	Не надаю особливого значення, але вірю	Дотримуюся, бо вірю	М
Хрещення	0,0	6,4	5,3	8,5	79,8	4,6
Сватання	0,0	3,1	14,3	22,4	60,2	4,4
Вінчання	0,0	1,0	10,4	10,4	78,1	4,7
Сповідь, причастя	1,1	2,1	6,4	19,1	71,3	4,6
Поховання померлого	0,0	2,1	5,3	10,5	82,1	4,7
Колядування, щедрування	0,0	2,1	8,4	26,3	63,2	4,5
Різдво Христове	0,0	3,1	4,2	7,3	85,4	4,8
Водохрещення	1,1	1,1	7,4	9,5	81,1	4,7
Вербна неділя	0,0	2,1	4,2	15,6	78,1	4,7
Великдень	0,0	1,1	6,3	8,4	84,2	4,8
Трійця	1,1	3,2	4,2	11,6	80,0	4,7

Для вивчення ступеня інтеграції у сферу суспільного життя респондентам пропонувалося відповісти на питання «У чому з перерахованого Ви берете участь?». Лучани не демонструють яскраво вираженої громадянської активності¹, адже частка тих, хто не бере участі в корисній для суспільства діяльності, є дуже значною – від 75%. Найменше лучан цікавлять волонтерська діяльність (5 %) та активна участь у профспілці (6 %)².

Таблиця 6

У чому з перерахованого Ви берете участь? (%)

	Так	Ні
У розчищенні території, реставраційних роботах, «суботниках»	25,0	75,0
Допомагаєте людям похилого віку або хворим, доглядаєте за ними, робите для них покупки	25,0	75,0
Приносите гроші або речі в благодійні організації	24,0	76,0
У демонстраціях, маніфестаціях, мітингах ...	20,0	80,0
Ви є членом громадської організації або руху	11,0	89,0
Ви активний учасник релігійної громади	9,0	91,0
Ви активний член профспілки	6,0	94,0
Ви є волонтером	5,0	95,0

А ось збереження національної самобутності (84,7 %) та рідної природи (86,6 %) є вкрай важливим. Це вагомніше, ніж «бути українцем» (67 %) чи гордитися належністю до своєї нації (61,6 %, табл. 3). Обидва показники взаємообумовлені³: якщо українець зберігає, практикує й відтворює народні традиції / звичаї, то він обов'язково піклується про довкілля, та навпаки.

Етноідентифікаційна компонента патріотичності. Щодо територіальної ідентичності лучан зауважимо, що громадянська ідентичність є домінуючою (58,3 %), хоча локальна все ще досить відчутна (19,8 %). Загалом 88 % опитаних вважають себе українцями, близько 7 % – ні, для решти майже 7 % національність «українець» не має значення. Найбільшою мірою, як зазначили лучани, об'єднують націю спільна мова (44 %) й національна культура, звичаї та традиції (43 %). А ось у су-переч міркуванням В. Липинського та М. Грушевського спільна релігія є дещо слабшим об'єднуючим фактором.

Таблиця 7

Якою мірою ці характеристики об'єднують Вас з українською нацією? (%)

	Зовсім ні				Цілком	М
Відчуття прихильності до рідної землі	4,0	14,0	22,0	34,0	26,0	3,64
Спільна територія проживання	1,0	11,0	26,0	27,0	35,0	3,84
Спільність походження, історичної спадщини	1,0	14,0	25,0	22,0	38,0	3,82
Національна культура, звичаї, традиції	2,0	13,0	17,0	25,0	43,0	3,94
Єдина держава – Україна	3,0	11,0	25,0	25,0	36,0	3,8
Спільна мова – українська	5,0	15,0	9,0	27,0	44,0	3,9
Відчуття любові до Батьківщини	4,0	13,0	20,0	33,0	30,0	3,72
Спільна релігія	2,0	18,0	21,0	31,0	28,0	3,65
Єдність поглядів із нагальних питань сучасності	10,0	14,0	37,0	19,0	20,0	3,25

¹ Підтвердженням цьому є участь лучан у виборах будь-якого рівня: постійно або в більшості випадків беруть участь 35 % і 36 %, відповідно, періодично (50/50) – 20 %, скоріше ні або ніколи – 4 % і 5 %, відповідно.

² Суперечливим є питання благодійності. Коштами таких організацій, як правило, розпоряджаються самі благодійники за принципом лояльності, тоді як «обов'язкові» благодійні внески існують на всіх державних рівнях й у всіх державних структурах, особисті благодійні рахунки «рекламують» на головних національних каналах і за їх обсяг, розподіл і/або цільове призначення тим, хто вносить кошти, ніхто не звітує.

³ Коефіцієнт кореляції 0,7 значущий на рівні 0,01.

Справжні риси істинного патріота репрезентує наступне питання (табл. 8). Більше половини опитаних не вважають патріотом людину, яка байдужа до рідної природи (58 %), не знає текст гімну (54 %), історію країни (47 %) та намагається уникнути служби в армії (45 %). З іншого боку, 21 % опитаних не погоджується з тим, що критикують владу не патріоти. Виходить, що власну патріотичність населення не ототожнює з обов'язковою підтримкою влади, а отже розмежовує розуміння держави від Батьківщини, країни тощо.

Таблиця 8

Як Ви вважаєте, якою мірою є патріотом людина, яка...? (%)

	Зовсім ні				Цілком так	М
Критикує владу своєї країни	19,0	12,0	27,0	21,0	21	3,13
Намагається уникнути служби в армії	45,0	24,0	24,0	7,0	0,0	1,93
Не знає тексту гімну своєї країни	54,0	12,0	27,0	7,0	0,0	1,87
Байдужа до рідної природи	58,0	22,0	17,0	3,0	0,0	1,65
Не знає історії своєї країни	47,0	28,0	18,0	7,0	0,0	1,85
Не ходить на вибори	38,0	33,0	23,0	5,0	1,0	1,98
Віддає перевагу виключно іноземній літературі та мистецтву	40,0	22,0	32,0	6,0	0,0	2,04
Їде жити й працювати за кордон	31,0	14,0	41,0	13,0	1,0	2,39

Пов'язують своє майбутнє з Україною 29,3 % лучан, тоді як 9,1 % – цілеспрямовано планують змінити країну проживання. Загалом респонденти обрали середню позицію (2,6 бала) та однаково схильні до того, щоб залишитися на Батьківщині чи переїхати за кордон. Міра ідентифікації себе з Україною виявляється у відповідях на інші питання (табл. 9). Тих, хто вважає Україну своєю Батьківщиною, – 47 %, проте значимою є частка тих, хто хотів би народитися й жити не в Україні – 32,3 %.

Таблиця 9

Якою мірою Ви згодні із твердженнями? (%)

	Так				Ні	М
Я хотів би працювати / навчатися за кордоном	9,1	12,1	33,3	16,2	29,3	2,6
Я хотів би народитися й жити не в Україні	14,6	16,7	22,9	13,5	32,3	2,7
Мене хвилює становище України на міжнародній арені	29,3	21,2	34,3	7,1	8,1	3,7
Держава Україна є моєю Батьківщиною	47,0	15,0	18,0	13,0	7,0	3,8

За можливості вибору місця проживання 42 % лучан залишилися б там, де народилися, 23,9 % – бажають бути ближчими до рідних. Показово, що питання вартості життя (14,8 %) переважає над його безпекою (6,8 %).

Таблиця 10

Якби Вам довелося вибирати, де жити, Ви б жили там...

Очікуване місце проживання	%	Очікуване місце проживання	%
Де народилися	42,0	Де безпечніше	6,8
Де більше Ваших рідних	23,9	Де більше людей однієї з Вами віри	1,1
Де більше платять	14,8	Де кращий клімат	0,0
Де більше Ваших друзів	11,4		

Підбиваючи результати емпіричного дослідження, можемо зробити **висновки**: рівень суб'єктивної патріотичності лучан становить 43 %, хоча 47 % жителів м. Луцька погодилися з твердженням «Україна – моя Батьківщина», 32,3 % воліли б народитися й жити не в Україні. З іншого боку, 88 % називають себе українцями, проте лише 67 % цим пишаються. Процес державотворення відбувається настільки непослідовно й доволі часто непрофесійно, що українці однаково часто

відчувають то гордість (80,8 %), то сором (82 %) за власну країну. Вочевидь, цим і пояснюється той факт, що вони розмежують розуміння держави від Батьківщини, Вітчизни (20 %), оскільки власну патріотичність не ототожнюють з обов'язковою підтримкою влади.

Сукупний показник особистої відповідальності за долю Батьківщини в 40 % свідчить про стійкість патерналістських очікувань наших співгромадян¹. А ступінь інтеграції в суспільне життя настільки низький (до 25 %), що, вочевидь, ідеться про громадянську пасивність. Неактивну участь у профспілкових організаціях (6 %) можна пояснити нездатністю останніх розв'язувати якісь нагальні чи то повсякденні питання членів колективу, котрий представляють. Особливою популярністю не користується й участь у волонтерських організаціях (5 %).

Українська патріотичність не має чітко вираженого державного характеру, вона більше пов'язана з традиціями, яких дотримуються скоріше за переконаннями, аніж за потреби (60,2–85,4). Збереження національної самобутності (84,7 %) для лучан прямо пов'язане зі збереженням рідної природи (86,6 %) ($\epsilon=0,7$, $\alpha=0,01$). Серед основних націоінтегруючих чинників – спільні мова (44 %), звичаї й традиції (43 %), а ось релігія є дещо слабшим об'єднуючим фактором (28 %). Низький рівень державного патріотизму може стати серйозною перешкодою на шляху набуття Україною дійсної, повноцінної незалежності. І хоча локальна та регіональна ідентичність усе ще відчутна, та все ж 58,3 % лучан уважають себе, передусім, громадянами України.

Ця наукова розвідка може слугувати основою для **подальших досліджень** із вивчення проблеми формування патріотичності сучасних українців і розробки методик вимірювання патріотичності соціологічними засобами.

Джерела та література

1. Сытник А. Н. Проявления украинской характерологии, ментальности в процессе развития национального самосознания в период позднего средневековья в Украине / А. Н. Сытник [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://antireligion.org.ua/articles/159>
2. Забужко О. Якою була б цивілізація, якби не Сандармох / О. Забужко [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.day.kiev.ua/223053>
3. Головаха С. В. Україні вгорі всієї суспільної ієрархії опиняються найжадібніші, найаморальніші й найпідліші люди / С. В. Головаха [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://tyzhden.ua/Society/75813>
4. Герасимова А. Патриотизм как этнополитическая категория / А. Герасимова // Власть. – 2007. – № 4. – С. 55–59.
5. Руденко В. И. Формирование патриотизма как ценности у студенческой молодежи : дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / В. И. Руденко. – М., 2005. – 160 с.
6. Ильин И. А. Путь духовного обновления / И. А. Ильин. – М. : Изд-тво АСТ, 2003. – 366 с.
7. Выршиков А. Н. Концепция городской программы формирования гражданского патриотизма / А. Н. Выршиков, Г. С. Табатадзе. – Волгоград. : СДМ, 1997. – 15 с
8. Гребенюк В. Липинський об'єднує / В. Гребенюк [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.pravoslavja.lutsk.ua/vev/stattja/?newsid=439>
9. Кондратик Л. Й. Українське християнство Михайла Грушевського (філософсько-соціологічний аналіз) / Л. Й. Кондратик, О. В. Кондратик. – Луцьк : Волин. обл. друк., 2006. – 164 с.
10. Лебедев А. Г. Социальные права и патриотизм / А. Г. Лебедев // Психолого-педагогические проблемы повышения эффективности патриотического воспитания школьников и студенческой молодежи. – Тверь : ТФ МГЭИ, 2004. – Т.1. – С. 22–30.
11. Колодій О. С. Понятійна структура категорії «патріотизм» / О. С. Колодій // Вісник ЖДУ ім. Івана Франка. – № 49. – 2010. – С. 71–75.

Сальникова Светлана, Гончар Ирина. Содержательная особенность и эмпирическая интерпретация патриотичности украинцев (на примере жителей г. Луцка). В статье анализируются особенности формирования и проявления патриотичности украинцев сквозь призму социокультурной наследственности. Путём концептуализации понятия «патриотичность» авторами разработана система эмпирических индикаторов. Апробация подхода к измерению патриотичности населения произведена на выборке жителей г. Луцка (N=420, выборка репрезентативна по полу, возрасту и образованию), соответственно, основной акцент сделан на эмпирической интерпретации их патриотичности (одномерный анализ).

Ключевые слова: патриотизм, украинский патриотизм, концептуализация патриотизма, государственный патриотизм, гражданская пассивность.

¹ Розуміння кожним не лише обов'язку, а й внутрішньої відповідальності за свій певний внесок у суспільно-державне життя, за власну долю, є вкрай важливим у теперішніх складних і суперечливих умовах.

Salnikova Svitlana, Honchar Iryna. Content's Peculiarity and Empirical Interpretation of the Ukrainian Patriotism (Case of City Lutsk Population). Peculiarities of formation and manifestation of Ukrainian patriotism through the prism of social and cultural succession are analyzed. Empirical interpretation of the patriotism made on a sample population of Lutsk (N = 420, the sample is representative by gender, age and education). According to one-dimensional analysis obtained the following results: (1) the level of subjective patriotism of city residents is 43 %. Ukrainian patriotism is no explicit states character, it connect with the traditions which observed by conviction rather than as needed (60,2–85,4 %). Preservation of national originality (84,7 %) is directly related with the preservation of native wildlife (86,6 %) ($c=0,7$, $Sig.=0,01$). The main integrating factors are common language (44 %), customs and traditions (43%), but the common religion is weaker a unifying factor (28 %); (2) the degree of integration in social life (less than 25 %) indicates a civic passivity of Ukrainian, the cumulative rate of personal responsibility for the fate of the country (40 %) – the stability of paternalistic expectations.

Key words: patriotism, Ukrainian patriotism, conceptualization of patriotism, state patriotism, civic passivity.

УДК 303.09, 303.8

Микола Сидоров, Олена Соколовська

Використання композитних змінних для вимірювання соціального статусу

У роботі розглянуто найбільш популярні у світовій практиці використання індекси з композитними змінними для визначення соціального статусу респондентів – індекс статусної характеристики Уорнера (ISC), соціоекономічна статусна оцінка (SES) та індекс соціальної позиції Холлінгсхіда (ISP). Індекси є порівнюваними, але не еквівалентними. Аналіз набору показників кожного індексу, способу їх отримання та розрахунку підтверджує вищу надійність ISP й ISC, аніж SES.

Ключові слова: індекси з композитними змінними, SES, ISP, ISC.

Постановка наукової проблеми та її значення. У соціальних дослідженнях в Україні для виміру соціального статусу найчастіше застосовують підхід, коли респондентам задають специфічні соціоекономічні питання з подальшою їх категоризацією, при цьому використовуються різні індекси вимірювання соціального статусу, що, зі свого боку породжує проблему порівняння результатів різних досліджень.

На жаль, у вітчизняній літературі методам комплексної об'єктивної оцінки соціально-економічного статусу людини приділяли мало уваги, тому **мета** цієї роботи – розглянути та порівняти методики визначення соціально-економічного статусу людей із використанням композитних змінних, які застосовуються в країнах Європи й США, та сформулювати рекомендації стосовно їх використання в Україні.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Існує три основні підходи вимірювання соціального статусу: об'єктивний, коли респондентів опитують за допомогою специфічних соціоекономічних питань та категоризують їх за відповідями; суб'єктивний, коли респондентам пропонують самим оцінити свій соціальний статус; репутаційний, коли інформатори висувають судження стосовно приналежності інших до того чи іншого соціального статусу.

До об'єктивних методів вимірювання соціального статусу відносять однокритеріальні (тобто індекси з однією змінною, такою як, наприклад, рід занять (соціоекономічний індекс – Socioeconomic Index: SEI), освіта, рівень прибутку й ін.) та багатокритеріальні показники (індекс статусної характеристики Уорнера (Warner Index of Status Characteristics або ISC) [9; 10], соціоекономічна статусна оцінка (Socioeconomic Status Score або SES) [3; 8] та індекс соціальної позиції Холлінгсхіда (Hollingshead Index of Social Position або ISP) [5; 6, 211]. Саме аналізу багатокритеріальних об'єктивних методів і присвячена наша робота.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Мультикритеріальні індекси (multi-item indexes), або індекси з композитними змінними, комбінують на основі декількох індикаторів соціального класу через інтегрування оцінок щодо однокритеріальних